

ABAY KUNANBAYULI'NIN ESERLERİNDE İKİLEMELER

Onur BALCI*

Özet

Abay İbrahim Kunanbayuli Kazak edebiyatının en önemli simalarından biridir. Kazak yazılı edebiyatı gerçek anlamıyla onun eserlerinden sonra başlamıştır. Müellif, şiirlerinde, tercüme şiirlerinde, nesirlerinde Kazak Türkçesini büyük bir ustalıkla kullanmıştır.

İkilemeler kelimelerin tekrarıyla, ilave hecelerle kurulan sözcük öbekleridir. Anlatıma canlılık katmak, nitelenen veya belirtilen ismi daha net olarak göstermek, fiillerin anlamını daha belirgin olarak sınırlandırmak gibi temel amaçlarla kullanılırlar.

Bu çalışmada Abay İbrahim Kunanbayuli'nin eserlerindeki ikilemeler incelenmiştir. Müellifin tüm eserleri taranmış, ikilemeler derlenmiş ve bu çalışmadaki tasnife göre değerlendirilmiştir. Kazak Türkçesi gramerlerinin ve Türkiye Türkçesi gramerlerinin ikilemeler ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Tarama sonucunda elde edilen ikilemeler yapı anlam ve görev bakımından bir tasnife tabi tutulmuştur. İkilemenin geçtiği cümle çift turnak içinde ve italik olarak verilmiş, cümlenin Türkiye Türkçesine aktarılmış biçimi ise tek turnak içinde ve düz metin olarak gösterilmiştir.

Abay'ın eserlerindeki ikilemeler tespit edilirken Äbiş Jiyrenşin tarafından hazırlanan *Abay Şıǵarmalarınıñ Bir Tomdıq Tolıq Jıynaǵı* 'Abay'ın Tüm Eserlerinin Bir Ciltlik Toplamı' isimli eser esas alınmıştır. Çünkü bu kitapta eserlerin, Abay'ın elinden çıkmış şekline sadık kalınmıştır. Cümlelerin sonunda gösterilen sayfa numaraları bu esere aittir.

Bu çalışmada Abay'ın eserlerinde ikilemelerin yoğun bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Gramerlerde zikredilen tüm ikileme türlerinin Abay'ın eserlerinde mevcut olduğu ve ikileme kullanımının Abay'ın eserlerindeki en önemli üslup özelliklerinden biri olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Abay, şiirler ve Kara Sözler, ikilemeler.

DUPLICATIONS IN ABAY KUNANBAYULI'S WORKS

Abstract

Abay Ibrahim Kunanbayuly is one of the most important figures of Kazakh literature. Kazakh written literature really began after his works. The author skillfully used Kazakh Turkish in his poems, translated poems and prose.

Hendiadyses are phrases formed by the repetition of words and additional syllables. They are used for basic purposes such as adding vividness to the narrative, showing the qualified or specified noun more distinctly, and limiting the meaning of verbs more precisely.

In this study, hendiadyses in the works of Abay Ibrahim Kunanbayuly are analyzed. All the works of the author have been scanned, and the hendiadyses have been compiled and evaluated according to the classification in this study. The opinions of Kazakh and Türkiye Turkish grammars on the hendiadyses are given. The hendiadyses obtained as a result of the scanning have been subjected to a classification in terms of structure, meaning and function. The sentence in which the hendiadyses occur is given in double quotation marks and italicized, and the form of the sentence translated to Turkish is shown in single quotation marks and plain text.

* Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü. e-posta: onur.balci.ctl@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2771-7354>

Gönderilme Tarihi: 16 Şubat 2024
Kabul Tarihi: 11 Mart 2024
Yayımlanma Tarihi: 30 Nisan 2024

While determining the hendiadyses in Abay's works, the work prepared by Äbiş Jiyrenşin entitled Abay Şıǵarmalarınñ Bir Tomdıq Tolıq Jıynaǵı 'A Volume Collection of Abay's Complete Works' have been taken as a basis. Because the works in this book are faithful to the form in which they were written by Abay. The page numbers shown at the end of the sentences belong to this work.

In this study, it has been determined that hendiadyses were used intensively in Abay's works. It has been observed that all types of doubling mentioned in grammar are present in Abay's works, and the use of doubling is one of the most important stylistic features of Abay's works.

Keywords: Abay, poems and Kara Sözler, hendiadyses.

Giriş

Kazak edebiyatı için paha biçilmez bir değere sahip olan Abay, şiirleri, çeviri şiirleri, uzun şiirleri ve halka nasihat etmek için yazdığı Kara Sözler ile Kazak yazılı edebiyatının başlangıcı sayılabilecek isimlerden biridir. “Abay ismi, Kazak halkının millî bilincinin uyanması ve manevi olarak yeniden aydınlanmasının, halkın zamanından çok ileride bulunan güçlerinin medeniyete doğru ilerlemesinin ve adil olmanın sembolüdür.” (Egwebayev ve diğeri, 2006, s. 177).

Asıl adı İbrahim olan Abay 1845 yılında dünyaya gelmiş 1904 yılında vefat etmiştir.

Abay'ın Kazak edebiyatındaki yerini Sızdıqova (2014, s. 22) “Abay, Kazak yazılı edebiyatının atasıdır.” diyerek anlatmaktadır. Gerçekten de Abay, kendisine kadar olan Kazak sözlü edebiyatından aldığı mirası yazıya geçirmiş, Kazak yazılı edebiyatı hakiki anlamda ondan sonra başlamıştır.

Abay, yazar, eğitimci, filozof kimlikleri ile ön plana çıksa da onu Kazak edebiyatında ve geniş anlamıyla Türk edebiyatında asıl tanıtan özelliği şairliğidir. “Abay öncelikle şairdir.” (Sızdıqova, 2014, s. 4). Onun şiirleri geniş bir tefekkürün şiiridir. Bu şiirlerde Kazak sözlü edebiyatının, Türk, İran ve Arap edebiyatlarının, Rus edebiyatının izlerini görmek mümkündür. Abay, sadece telif şiirler yazmamış, Rus edipleri Lermontov, Puşkin, Bunin, Krılov, Polonsky'den de şiirler çevirmiştir. Abay'ın en çok Mihail Yuryeviç Lermontov'dan şiir çevirdiği görülmektedir. İvan Krılov'dan ise daha çok fabl türünde şiirler çevirmiştir.

Abay'ın şiirlerinde, tabiat, aşk, özlem, ölüm, halkı bilinçlendirme gibi temaları görmek mümkündür. Şair, bu temaları büyük bir ustalıklı işlemiştir. Örneğin yirmi altı yaşında ölen oğlu *Abdirahman* için yazdığı şiirleri Kazak edebiyatında ağıt (*joqtaw*) türünün en güzel örneklerinden sayılır. Ahmet Baytursınulı, hazırladığı 23 Ağıt (*23 Joqtaw*) isimli eserine bu şiirleri de almıştır.

Abay'ın Kara Sözler'i (*Qara Sözder*) ise halkı aydınlatmak üzere yazılmış nesir parçalarıdır. Abay, kırk beş sözden oluşan bu eserlerinde halkı din, ahlak, eğitim, gelenek ve görenek gibi çeşitli hususlarda bilinçlendirmek, halk arasındaki yanlış uygulamaları düzeltmek istemiştir. Bu eserlerinde, içinden çıktığı Kazak halkını çok sert bir şekilde eleştirmekten, halka bilimde, sanatta ve zamanın teknolojisinde ilerlemiş başka halkları örnek göstermekten çekinmemiştir. Kara Sözler'de Abay'ın özellikle din konusunun üzerinde durduğu da görülmektedir. Sağlam bir dinî bilgiye ve itikada sahip olan Abay, halkı bu konuda bilinçlendirmek için ayet ve hadis iktibasları yaparak fikirlerini

desteklemiştir. “Kara Sözcükler, tarih boyunca hükümdarlara ve devlet adamlarına nasihatler içeren siyasetnamelerin kendi çağındaki devamı niteliğindedir. Ne yazık ki Abay’ın yaşadığı dönem Çarlık Rusya’sının egemenliği ile sarıldığından, bağımsız bir devlet ve hakan olmadığından hitabı herkesedir. Bu yönüyle Yusuf Has Hacib’in “Kutadgu Bilig”i, Ahmet Yesevi’nin “Hikmetleri”, Nizamülmülk’ün “Siyâsetnâme”si, Yunus Emre’nin “Risâletü’n Nushiyye”si gibi 19.yy’daki nasihatname ve siyasetnamenin örneği de Abay’ın Kara Sözcükleridir.” (Ayan, 2017, s. 45).

Abay, dili ustalıklı kullanmıştır. Kendisine kadar varlığını sürdüren Kazak halk dilinin edebî şeklini eserlerine yansıtmış, Kazak literatüründe *kitabiy til* ‘kitabi dil’ veya *jazba âdebiy tili* ‘edebî yazı dili’ olarak tanımlanan edebî dili kullanmıştır. “Pek çok uzman, Kazakların edebî yazı dilini Abay ve Ibray’dan, bazıları ise Dala Vilayeti’nin Gazetesi’nden başlatır.” (Sızdıqova, 2014, s. 23). Bu nedenle Abay’ın eserlerinde yüzyıllar boyunca Türkistan Türklüğünün ortak yazı dili olan Çağatay Türkçesinin izlerini görmek de mümkündür. Ancak “Kazak yazı dili Çağatay dilini kendince ‘kırarak’ faydalanmıştır.” (Sızdıqova, 2014, s. 34).

Abay, elli dokuz yıllık hayatına büyük kısmı şiir olmak üzere pek çok eser sığdırmıştır. Abay üzerine bir monografi yazan Äwezov (1995, s. 87) müellifin eserlerini şu şekilde tasnif etmiştir: “1. Abay’ın gençlik çağındaki şiirleri, 2. Abay’ın lirik şiirleri, 3. Abay’ın uzun şiirleri, 4. Abay’ın çevirileri 5. Abay’ın Kara Sözcükleri.” Aşa (1997, s. 48) ise Abay’ın eserlerine dair şunları kaydetmiştir: “Araştırmacılar Abay’ın eserlerini üç gruba ayırırlar: a) Kazak Türkçesi ile yazılmış şiirler, b) Rusçadan Kazak Türkçesine tercüme ettiği manzumeler, c) Nesirler: 45 Kara Söz (Nasihat), 3 makale ve bir mektup.”

1. İkilemeler

İkilemeler (İng. *hendadyoin*, Osm. *terkib-i ihmâli, mühmelât*) aralarında benzerlik, eş anlamlılık, zıtlık, aynılık gibi çeşitli anlam ilgileri bulunan sözcüklerin, anlamlı ve anlamsız sözcüklerin, ilave heceli kelimelerin tekrarlanmasıyla oluşan sözcük öbekleridir. Bu sözcük öbeklerine bir üslup özelliği olarak tüm metinlerde rastlamak mümkündür. Özellikle anlama kuvvet katmak, nitelenen bir ismi daha belirgin olarak göstermek, bir eylemi çeşitli yönlerden daha net olarak sınırlamak için bu sözcük öbeklerine başvurulduğu gözlemlenmektedir. İkilemeler için Türkiye Türkçesi dilbilgisi çalışmalarında tekrar, ikizleme, yineleme, ikilemeli ad, tekrar grubu gibi tabirler de kullanılmıştır. Türkiye Türkçesi dil bilgisi çalışmalarında bu konu genellikle ikilemelerin kuruluşu bakımından ele alınarak incelenmiştir.

Türkçe Sözlük’te (Türk Dil Kurumu, 2005, s. 948) ikileme şu şekilde tanımlanmıştır: “anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması.”

Korkmaz (1992, ss. 82-83), ikilemeleri “Aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi.” şeklinde tanımlamış, ikilemeleri *aynı kelimenin tekrarı ile kurulanlar*, *eş veya yakın anlamlı kelimelerle kurulanlar*, *zıt anlamlı kelimelerle kurulanlar*, *aynı kelimenin önsesinin değiştirilerek tekrarlanması ile kurulanlar* olmak üzere dört gruba ayırmıştır.

Ergin (2009, s. 377), ikileme için *tekrar* tabirini kullanır. Yazar, tekrarları “aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime grupları” olarak tanımlamıştır. Ergin, tekrarların kuvvetlendirme, çokluk, devamlılık olmak üzere üç işlevinin olduğunu ifade etmiş, tekrarları *aynen tekrarlar*, *eş mânâlı tekrarlar*, *zıt mânâlı tekrarlar*, *ilaveli tekrarlar* olmak üzere dört gruba ayırmıştır.

Banguoğlu (2007, s. 308), ikilemeleri birleşik isim tabanları başlığı altında bağlam öbeği kalıbındaki birleşik isim tabanı olarak değerlendirir. Yazar, ikilemeler için *koşma takımlar* ve *ikilemeler* terimlerini kullanmış, konuyla ilgili şunları ifade etmiştir: “Geniş ölçüde bağlam öbeklerinde iki kelimeyi anlam veya çekim ilişkileri birbirine yaklaştırmıştır. Bunlar aynı, zıt ya da ilişkili anlamda olabilirler. Ancak koşma takım (*hendadyoin*) ve ikilemelerde (*réduplication*) tekrar veya ön seslerde şekilce benzeşme bulunur.” Banguoğlu ikilemeleri yapısı bakımından değil de görevleri bakımından bir tasnife tâbi tutmuştur.

Gencan (1971, s. 481), anlamlı kelime tekrarı için *ikileme*, bir anlamlı bir anlamsız kelime tekrarı ve zarf-fiil ekleri ile kurulan ikilemeler için *ikizleme* tabirini kullanmaktadır. Yazar, konu ile ilgili herhangi bir açıklama yapmamış bu iki terimi de imla bahsinde ele almıştır.

Ağakay (1953a, s. 189), *İkizlemeler Üzerine-I* başlıklı yazısında dilbilimde kullanılan *redoublement* kelimesinin ikileme; *réduplication* kelimesinin ise ikizleme olarak Türkçeye çevrilebileceğini ifade etmiş, ikilemeleri yalın ve bağlı ikilemeler olarak iki grupta toplamıştır. Ağakay, bir başka yazısında da ikilemeler için *kelime koşmaları* terimini kullanmıştır (1953b, s. 97).

Tuna (1983, ss. 163-228) eş heceli ikilemeleri (*yırtık-pırtık*, *soy-sop* gibi) ses açısından inceleyerek bu ikilemelerin seslik kaidelerini ortaya koymuştur.

Bilgegil (2009, s. 161) bu öbek için *ikizleme* terimini kullanmıştır. Yazar, *aynı kelimenin tekrarıyla*, *zıt anlamda kelimelerin bir araya gelmesi ile*, *eş anlamlı kelimelerin bir araya gelmesi ile*, *anlamları ilgili kelimelerin bir araya getirilmesi ile*, *bir kelime ve mühmelattan bir lafızla* kurulan ikilemeler olmak üzere bu öbekleri beş alt gruba ayırmıştır.

Delice (2007, ss. 31-35) ikilemeler için *tekrar öbeği* terimini kullanmış ve tekrar öbeklerini *aynen tekrar öbeği*, *yakın anlamlı tekrar öbeği*, *zıt anlamlı tekrar öbeği*, *Farsça /be, â, ender/ ile yapılan tekrar öbekleri*, *sayılı tekrar öbeği*, *edatlı tekrar öbeği*, *bir kelimesi anlamlı tekrar öbeği*, *ilaveli tekrar öbeği* olmak üzere sekize ayırmıştır.

Karaağaç (2009, s. 161) ikileme için *yineleme öbeği* terimini kullanmış ve bu öbekleri *Türkçenin sözcük yinelemeleri* ve *Türkçenin söz dizimi yinelemeleri* olmak üzere iki ana gruba ayırmıştır.

Aksan (2009, s. 175), ikilemelerin kullanılmasını tümce anlambilimi bahsinde ele almış ve konuyla ilgili şunları kaydetmiştir: “İkilemelerin bir kavramı pekiştirme, güçlendirmedeki etkileri bir yana bırakılsa bile, tümce anlambilimi açısından ele alındıklarında tümceye önemli bir anlatım gücü ve etkinlik kazandırdıkları yadsınamaz.”

İkilemeler Kazak Türkçesi gramerlerinde de ayrıntılı olarak incelenmiştir. Kazak Türkçesi gramerlerinde bu terim “*qos söz*” tamlaması ile karşılanmaktadır.

Kazak Türkçesinin ilk gramerini kaleme alan Baytursinov (2005, s. 82) ikilemeleri *qos söz* terimi ile karşılamış ve söz yapıları (*söz tulğaları*) başlığı altında incelemiştir. Yazar, ikilemeleri varlıkların çoğunu kapsayan ikilemeler (*jalpılağış qos sözder*) (*qoy-qozi* ‘koyun kuzu’, *tüye-müye* ‘deve meve’ gibi) ve varlıkları ayırarak belirten ikilemeler (*jalqılağış qos sözder*) (*esen-aman* ‘sağ salım’ gibi) olmak üzere ikiye ayırmıştır.

Janpeyisov ve diğerleri (2002, s. 256) ikilemeleri söz yapımı (*söz jasam*) içinde birleşik kelimeler (*kürdeli sözder*) başlığı altında tekrarlı birleşik kelimeler (*qosarlı kürdeli sözder*) alt başlığında incelemiştir. Yazarlar, ikilemelerin türleri hakkında şunları kaydetmişlerdir: “İkilemeler dilde çeşitli yöntemlerle yapılır: 1. İki çeşit kelimenin tekrarlanmasıyla, 2. Aynı kelimenin tekrarlanmasıyla. Bununla birlikte ikilemeleri Kazak dil biliminde iki türe bölmek kalıplaşmış bir bilgidir: 1. Çift ikilemeler-zıt/ farklı anlamlı ikilemeler (*qosarlama qos sözder*), 2. Tekrara dayalı ikilemeler-aynen/ pekiştirmeli ikilemeler (*qaytalama qos sözder*).” (s. 257). Yazarlar aralarında sınırlama, benzerlik, zıtlık ilişkisi bulunan ikilemeleri ve ses değişimi ile kurulan ikilemeleri (*tars turs* gibi) çift ikilemeler içine dâhil etmişlerdir. Tekrara dayalı ikilemeleri ise kök ve gövde hâlindeki kelimenin eksiz tekrarı (*quşaq-quşaq* gibi), bir tarafı eksiz bir tarafı ekli ikileme (*kimde kim* gibi), iki tarafı da ekli ikileme (*goldan-qolğa* gibi) olmak üzere üç gruba ayırmışlardır (s. 258).

Isqaqov (1991, ss. 107-124) ikilemeleri *qos sözder* terimi ile karşılamış ve birleşik sözcükler başlığı altında incelemiştir. İkilemeleri *qaytalama qos sözder* (tekrara dayalı ikilemeler-aynen/ pekiştirmeli ikilemeler) ve *qosarlama qos sözder* (çift ikilemeler-zıt/ farklı anlamlı ikilemeler) olarak iki grupta incelemiştir. Yazar, *qaytalama qos sözderi* (tekrara dayalı ikilemeler-aynen/ pekiştirmeli ikilemeler) eksiz kök veya gövdenin tekrarlanmasıyla yapılan ikilemeler, ekli kök veya gövdenin tekrarlanması ile yapılan ikilemeler, kök veya gövdenin bir sesinin değiştirilmesi ile yapılan ikilemeler, kök veya gövdeye gelen ilave hece ile yapılan ikilemeler olarak dört kısma ayırmıştır. Yazar, *qosarlama qos sözderi* (çift ikilemeler-zıt/ farklı anlamlı ikilemeler) ise anlamlı bileşenlerden oluşan ikilemeler ve anlamsız bileşenlerden oluşan ikilemeler olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Anlamlı kelimelerden oluşan ikilemeleri zıt anlamlı (*qarama-qarsı-antonimdes*) ikilemeler, anlamdaş (*mändes*) ikilemeler, sınırdaş (*uştas*) ikilemeler olarak üç gruba ayırmıştır. Anlamsız bileşenlerden oluşan ikilemeleri de birinci kelimesi anlamsız olan ve ikinci kelimesi anlamsız olan ikilemeler olarak ikiye ayırmıştır.

Salqınbay (2020, s. 364), ikilemelerin kuruluş bakımından anlamdaş veya yakın anlamlı kelimelerin tekrarıyla (*bala-şağa* gibi), zıt anlamlı kelimelerin tekrarıyla (*ülkendi-kişili* gibi), sayı ve nitelik bildiren kelimelerin tekrarıyla (*bes-altı* gibi), eylem ve hareket bildiren kelimelerin tekrarıyla (*köre-köre* gibi) oluştuğunu ifade eder.

Äbuwxanov ve Esimbekov (2012, s. 99) ikilemeleri “kelimelerin tekrarlanarak bir kavram karşılığında kullanılması amacıyla yapılan sözlere ikilemeler denir.” şeklinde tanımlayarak ikilemeleri öncelikle *qaytalama qos sözder* (tekrara dayalı ikilemeler-aynen/ pekiştirmeli ikilemeler) ve *qosarlama qos sözder* (çift ikilemeler-zıt/ farklı anlamlı

ikilemeler) olmak üzere iki gruba ayırmışlardır. Ardından yazarlar, *qosarlama qos sözderi* (çift ikilemeler-zıt/ farklı anlamlı ikilemeler) iki birimi de anlamlı ikilemeler, bir birimi anlamlı bir birimi anlamsız ikilemeler, iki birimi de anlamsız ikilemeler olmak üzere üç alt gruba ayırmışlardır (s. 101). Äbuwxanov ve Esimbekov, ikilemeleri öbeği kuran kelimelerin anlamsal özelliklerine göre de sınıflamaya tabi tutmuşlardır. Bu tasnife göre ikilemeler, yakın veya sınırdaş anlamlı ikilemeler (*mändes qos sözder*), zıt anlamlı ikilemeler (*qayşı mändes qos sözder*), ekli veya eksiz aynen ikilemeler (*qaytalama qos sözder*), bir kelimesi anlamlı ikilemeler (*sınjar mändi qos sözder*) ve ilave heceli ikilemeler (*küşeytkiş buwındı qos sözder*) olmak üzere beş gruba ayrılmıştır (s. 101-103).

Kazak Türkçesindeki ikilemeler üzerine müstakil bir çalışma yapan Uygun (2007, ss. 7-106) ikilemeleri *ses bakımından ikilemeler, yapı bakımından ikilemeler, görev bakımından ikilemeler, kuruluş ve ikilemeyi oluşturan sözcükler arasındaki anlam ilişkileri bakımından ikilemeler* olmak üzere dört grupta incelemiştir¹.

Kazak Türkçesi imlasında ikilemeler kelimeler arasına kısa çizgi (-) konulmak suretiyle yazılmaktadır. Bu çalışmada da bu imla korunmuştur.

2. Abay'ın Eserlerinde İkilemeler

Abay, büyük bir şair ve yazardır. Şiirlerinde ve düz yazılarında dili adeta bir nakkaş ustalığıyla ince ince işlemiştir. Kara Sözler'de anlatmak istediğini doğrudan anlatırken şiirlerinde söz sanatları ve metaforlar kullanmış, dil vasıtasıyla okurları düşünceye sevk etmiştir. Abay, bu şiir ve nesir dilinin içine ikilemeleri yedirmiştir. Vurgulamak istediği ismi veya fiili ikilemelerle nitelmiş, sınırlandırmış, yer yer üçleme denebilecek yapıları dahi kullanmıştır. Edebiyat bilimi açısından tekrar sanatı olarak değerlendirilebilecek olan ikileme kullanımını Abay'ın pek çok şiirinde ve Kara Söz'ünde görmek mümkündür.

2.1. Yapı ve Anlam Bakımından İkilemeler

2.1.1. Aynı Kelimenin Tekrarı İle Kurulan İkilemeler

Bu ikilemeler aynı kelimenin ekli veya eksiz olarak tekrarıyla kurulan ikilemelerdir. Bu ikilemeler Kazak Türkçesi gramerlerinde *qaytalama qos sözder* olarak nitelenen ikilemelerin içinde değerlendirilebilir. Bu ikilemeleri Abay'ın eserlerinde sıklıkla görmek mümkündür.

2.1.1.1. Kelimenin Eksiz Tekrarıyla Kurulan İkilemeler

Bu ikilemeler kelimenin herhangi bir çekim eki almadan aynen tekrarıyla kurulan ikilemelerdir. Bu yapıdaki ikilemelerde tekrarlanan kelime bazen yansıma sözcük bazen de anlamsız sözcük olabilmektedir.

Örnekler

“*Sap-sap köñlim sap, köñlim!// Sabır tübi sarı altın.*” (66) ‘Sabret gönlüm sabret, sabrın sonu sarı altındır.’

¹ Kazak Türkçesi gramerlerinde ikilemelerin tasnifiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Atmaca, E. ve Kral, Ö. F. (2015), Kazak Türkçesindeki İkilemelerin Sınıflandırılması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4/1, 194-213.

“*Qara şaşın köterip eki şıntaq/ O da bulq-bulq etpey me sıypağanda?*” (69) ‘İki dirsek uzunluğundaki kara saçını kaldırdığı zaman o da okşandığında inlemez mi?’

“*Aq tumaqtıñ qulağı saltaq-saltaq.*” (83) ‘Ak kalpağın kenarı kirli kirli.’

“*Börkin ilip qaraydı jaltaq-jaltaq.*” (80) ‘Börkünü iliştirip korkak korkak bakar.’

“*Köbelek pen qustar da sayda duw-duw.*” (171) ‘Kelebek ile kuşlar da avluda bağış çağrış.’

“*Kezek-kezek jıgısıp jatıp-turıp,/ Kim jığarı belgisiz tübinde aqır.*” (192) ‘Sıra sıra birbirlerini yatıp kalkıp yıktığından sonunda kimin kimi yıkacağı belirsizdir.’

“*Ketti qaptap,/ Aldı sap-sap,/ Ketti maqtap, turdı ma?*” (201) ‘Etrafını sardı, saf saf aldı, övünerek gitti, durdu mu?’

“*Quday-aw qayda sol jıldar,/ Maxabbat, qızıq mol jıldar?/ Aqırın-aqırın şeginip,/ Alistap ketti aw qurğırlar.*” (280) ‘Allah’ım, nerede o yıllar, aşkın ve bahtın bol olduğu yıllar? Yavaş yavaş çekildi, uzaklaşıp gitti kahrolasıcılar.’

“*Uriğa jibermedin men namıstı,/ Kim buldar munday-munday qılğan isti?*” (317) ‘Şerefimi hırsıza çiğnetmedin, kim anlar böyle bir işin kıymetini?’

“*Qattı-qattı aytısup üwädelesti.*” (334) ‘Sıkı sıkı konuşup sözleştiler.’

“*Qayta-qayta oqısam bir duğanı,/ Sönip qalğan jürekte janadı şoq.*” (380) ‘Tekrar tekrar okuyunca bir duayı, sönüp kalan yürekte köz yanar.’

“*Kiyimi jüz qurawlı jemtik-jemtik.*” (419) ‘Elbisesi yüz yamalı parça parça.’

“*Mañ-mañ basıp,/ Men-mendigi asıp.*” (430) ‘Yavaş yavaş basarak, ben ben demeyi aşarak.’

“*Buların aytsañ keybirewi ras-ras dep uyiğan boladı.*” (459) ‘Bunları söylersen bazıları doğru doğru, diyerek uyuşmuş olur.’

2.1.1.2. Aynı Kelimenin Ek Almış Şeklinin Tekrarıyla Kurulan İkilemeler

Bu ikilemelerde tekrar edilen kelime hâl eklerinden birini veya *men* ‘ile’ çekim edatını alabilir. Ek alan kelime ikilemenin ilk kelimesi de ikinci kelimesi de olabilir. Bu ikilemeler hâl eki almış ikilemeler ve zarf-fiil eki almış ikilemeler olarak iki grupta incelenmiştir.

2.1.1.2.1. Aynı Kelimenin Hâl Eki Almış Biçiminin Tekrarıyla Kurulan İkilemeler

Bu ikilemelerde ikilemeyi oluşturan kelimelerden birincisi veya ikincisi ya da her iki kelime yönelme, ayrılma, belirtme, bulunma hâli eklerinden birini veya *men* ‘ile’ çekim edatını alabilir. Bu kelimelere eklenen hâl eklerinden önce iyelik eklerini görmek de mümkündür.

Örnekler

“*Örtenesiñ, janasıñ,/ Öz-özïñnen beynetke/ Öz basıñdı salasıñ.*” (67) ‘Tutuşursun, yanarsın, kendi kendine, kendi başını meşakkate sokarsın.’

“**Bas-basına** biy bolğan öñkey qıyqım.” (78) ‘Başlı başına bey olmuş her bir kırıntı.’

“**Qalın ağaş japırağı/ Sıbırlasıp özdi-özi.**” (126) ‘Sık ağaçların yaprakları kendi kendine fısıldaşır.’

“**Üsti-üstine bastasa,/ Sonda pende oñbaydı/ Jılama Mağış jılama,/ Alladan ölüm tileme.**” (240) ‘Üst üste başlarsa, o zaman kul dayanamaz. Ağlama Mağış ağlama, Allah’tan ölüm dileme.’

“**Olarğa kez-kezimen nâbiy keldi.**” (296) ‘Onlara zaman zaman peygamber geldi.’

“**Sonimen bet-betimen tarqap ketti.**” (321) ‘Ardından herkes kendi bildiğince dağıldı.’

“**Jamandı künde azğırsa jan demeydi,/ Jaqsı jannan key-keyde tayaq jeydi.**” (387) ‘Kötüyü her gün azdırsa da candır demez, iyi birinden ise bazı bazı dayak yerdi.’

“**Üyindeki bir nandı,/ Bir ay jedi az-azdan.**” (394) ‘Evindeki bir ekmeği azar azar bir ay yedi.’

“**Kimde-kim işinen kerecti söz tapsa jazıp alsın.**” (439) ‘Her kim ki içinden gerekli söz bulursa yazıp alsın.’

“**Tirilikte öziñe-öziñ qılmağan isti ölgen soñ sağan balan kâsip qılıp bere ala ma?**” (447) ‘Yaşarken kendi kendine yapmadığın işi öldükten sonra senin evladın sana yapabilir mi?’

“**Bas-basıya biy bolsañ manar tawğa sıymassıñ.**” (482) ‘Kendi başına bey olursan sıra dağlara sığmazsın.’

“...şaldar **özdi-özi** köp qurbunan ayrılıp azayıp otursa da, birimenen biriniñ bitim qılmaytuğımı qalay?” (482) ‘...ihtiyarların birer birer pek çok akranından ayrılmasına rağmen birbiriyle anlaşamaması nedir?’

2.1.1.2.2. Aynı Fiilin Zarf-Fiil Eki Almış Şeklinin Tekrarıyla Kurulan İkilemeler

Bu ikilemelerde aynı fiil zarf-fiil eki almış şekliyle tekrar edilir. Abay’ın eserlerinde bu ikilemelerin iki türü tespit edilmiştir.

2.1.1.2.2.1. -A/ -y Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan İkilemeler

Bu ikilemeler ünsüz ile biten fiile –A, ünlü ile biten fiile -y zarf-fiil ekinin eklenmesi ve bu kelimenin tekrarlanmasıyla kurulur. Türkiye Türkçesinde de *göre göre* örneğinde olduğu gibi sıklıkla karşılaşılan bu ikilemeye Abay’ın eserlerinde de rastlamak mümkündür.

Örnekler

“**Jılay-jılay** ölgende/ Arttağığa söz qalsın.” (168) ‘Ağlaya ağlaya ölünce arkadakine söz kalsın.’

“**Jüre-jüre** bir elsiz şölge tüsti.” (312) ‘Gide gide bir ıssız çöle düştü.’

“**Äwreşilikti köre-köre** keldik.” (439) ‘Zahmetleri çeke çeke geldik.’

2.1.1.2.2.2. -p Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan İkilemeler

Bu ikilemeler aynı fiilin -p zarf-fiil eki almış şeklinin tekrarıyla kurulur. Bu ikilemelerde bazen birinci kelime isim, ikinci kelime ise bu ismin -LA isimden fiil yapma eki almış biçimi de olabilmektedir. Bazen de birinci fiil olumlu ikinci fiil olumsuz olabilmektedir.

Örnekler

“Endigi jurt ata-babalarımızdın mindi isin **bir-birlep** tastap kelemiz.” (481-482)
“Bugünkü halk olarak biz, ceddimizin eksik işlerini birer birer terk ediyoruz.”,

“**Aytşı-aytşılap** jalmar.” (135) ‘Söylesenize, söylesenize diyerek yalvarır.’

“**Aytp aytp** ötti qart,/ Könbedi jurt ne ilajı?” (191) ‘Söyleye söyleye geçti ihtiyar, inanmadı halk, nedir çaresi?’

“**Oylap-oylap** qarasam/ Osınday şal qayda joq?” (199) ‘Düşüne düşün bakarsam böyle bir ihtiyar nerede olmaz ki?’

“**Qaqpanı dübirletip qağıp-qağıp**:/ Qaqpandı aş! dep barınşa ayğay saldı.” (313) ‘Kale kapısına gürültüyle vura vura, var gücüyle, kapıyı aç, diye bağırdı.’

“**Jalğap-jalğap** bir uzun arqan etti.” (332) ‘Ekleye ekleye bir uzun halat yaptı.’

“**Aytp-aytpay** ne kerek!” (345) ‘Söyleyip söylememek neye gerek!’

2.1.1.3. Farsça Kaideye Göre Kurulan İkilemeler

Bu ikilemeler Farsça *be* edatı ile kurulan ikilemelerdir. Ancak bu edat Kazak Türkçesinde fonetik değişme ile *me* şekline dönüşmüştür. Bu ikilemeler Kazak Türkçesi gramerlerinde *qaytalama qos sözder* (tekrara dayalı ikilemeler-aynen/ pekiştirmeli ikilemeler) içinde değerlendirilir.

Abay’ın eserlerinde bu yapıyla kurulan bir tane ikileme örneği tespit edilmiştir. Bu örnek de *Şığıs Aqındarınşa* (Doğu’nun Şairlerince) isimli şiirdedir. Bu şiirde Abay’ın Çağatay Türkçesine yakın, Kazak Türkçesi unsurlarının da bulunduğu bir dil kullandığı görülmektedir.

Örnek

“*Mübadä olsa ol bir kez,/ Tamaşa qılsa **yüzme-yüz**/ Ketip quwat yumulıp köz,/ Boyıñ sal-sal bola nişe?*” (58) ‘Yüz yüze bir kerecik bile olsa temaşa edince neden kuvvet gider, göz yumulur, bedenin darmadağınık olur?’

2.1.2. Zıt Anımlı Kelimelerin Tekrarı İle Kurulan İkilemeler

Bu ikilemeler, ikileme türleri içinde en çok kullanılan ikilemelerdendir. Bu ikileme türüne Abay’ın eserlerinde de sıklıkla rastlamak mümkündür. Zıt anlamlı kelimelerin tekrarıyla kurulan ikilemeler Kazak Türkçesi gramerlerinde *qayşı mändes qos sözder* (zıt anlamlı ikilemeler) olarak değerlendirilir.

Bu ikilemelerde ikili karşıtlıkları (*küni tüni* ‘gece gündüz’ gibi), biçimsel karşıtlıkları (*küyli-küysiz* ‘değerli değersiz’ gibi), yön gösteren karşıtlıkları (*oñuna-solına* ‘sağına soluna gibi), ilişkisel karşıtlıkları (*uyqılı-oyaw* ‘uykulu uyanık’ gibi) görmek mümkündür.

Örnekler

“*Ne kün tuwdı başına/ Küni-tüni jay tappay?*” (66) ‘Ne gün doğdu başına gece gündüz rahata ermeden.’

“*Äri-beri aynalsa atı arıqtap/ Şıgıŋğa belşesimen äbden batıp.*” (80) ‘İleri geri dolandığı zaman atı zayıflar, boğazına kadar iyice masrafa batar.’

“*Alıs-jaqın qazağın bärin kördim,/ Jalğız-jarım bolmasa da anda-sanda*” (81) ‘Uzak yakın bütün Kazakları gördüm, şurada burada tek tük kalmamış olsa da.’

“*Ülken-kişi aqınuñ/ Bäri söz bop terildi.*” (129) ‘Büyük küçük şairlerin hepsi söz olup derlendi’

“*Ötirik bergen kağazduñ/ Aldı-artına qaraydı.*” (131) ‘Yalandan verdiği dilekçenin önüne arkasına bakar.’

“*Tañ qalamın, qampayıp/ Joqtı-bardı şatqanğa*” (131) ‘Şaşırıyorum övünerek yokla varı birbirine çatana.’

“*Uqpay jatıp jalınar,/ Uyquıtı-oyaw boyküyez.*” (135) ‘Anlamadığından usanır, uykulu uyanık dermansız.’

“*Bügin-erteñ jetem dep,/ Köñilge alğan дәwletke.*” (183) ‘Bugün yarın yetişeceğim der, gönüldeki servete.’

“*Käri-jas дәwreni özge tatuw emes.*” (251) ‘Yaşlının gencin devranı farklı tatlarda değil.’

“*Dostuq-qastuq bar qızıq jürek isi.*” (299) ‘Dostluk, düşmanlık, bütün baht yüreğin işidir.’

“*Joq, sen jaqsılıq-jamandıqtı jaratqan quday, biraq qıldırğan quday emes, awruwı jaratqan quday, awırtqan quday emes, baylıqtı-kedeylikti jaratqan quday, bay qılğan, kedey qılğan quday emes dep nanıp uqsan bolar.*” (462) ‘Hayır, sen, iyiliği kötülüğü yaradan Allah’tır, ancak yaptırın Allah değil, hastalığı yaradan Allah’tır, hasta eden Allah değil, zenginliği fakirliği yaradan Allah, zengin eden fakir eden Allah değil, şeklinde inanırsan olur.’

“*Köş-qonđı bolsa, daw-janjaldı bolsa biylik solarda boladı eken.*” (482) ‘Konargöçer de olsa, davalı kavgalı da olsa yönetim onlarda olurmuş.’

“*Mazatsıp qaradı,/ Oñına-solına.*” (405) ‘Rahatmış gibi baktı sağına soluna.’

“*Jüris-turıs süytse de jas jigittey,/ Quwatına taramas şal dep aytqan.*” (420) ‘Oturması kalkması böyle olsa da genç delikanlı gibidir. Ona ihtiyar diyen gücünü kabullenemez.’

2.1.3. Yakın Anlamlı Kelimelerin Tekrarlanmasıyla Kurulan ikilemeler

Bu ikilemeleri kuran kelimeler arasında *hısım akraba* örneğinde olduğu gibi bir eş anlamlılık veya *ön arka* örneğinde olduğu gibi bir zıt anlamlılık yoktur. Kelimeler arasında *dost arkadaş, toz toprak* örneklerinde olduğu gibi bir yakın anlamlılık söz konusudur.

Bu ikilemeleri kuran sözcükler kök ve gövde durumunda bulunabileceği gibi zarf-fiil eki almış iki fiil de olabilmektedir. Bu ikilemeler Abay'ın eserlerinde sıklıkla görülen ikilemelerdir.

Örnekler

“*Qarsılıq künden qılğan **тели-tentek**.*” (82) ‘Her gün karşı koyar haylaz insan.’

“*Quda-tamır, **dos-jarıñ**, qatın balan/ Olar da bir qalıptı bola almay jür.*” (81) ‘Soy sop, dost arkadaş, eşin çocuğun, onlar da tek biçimde duramaz ki.’

“*Qay awıldı körseñ de jabırqanqı./ Külki oyın körinbeydi, **seyil-serüwen**.*” (119) ‘Hangi köye bakarsan bak endişelidir. Neşe oyun, gezip tozlamak görünmez.’

“*Tuman bolar jel soqsa **şañ-tozanı**.*” (119) ‘Yel vurunca toz toprak kalkar, duman olur.’

“***Kempir-şalı** bar bolsa, qanday qıyın./ Bir jağınan qısqanda jel de aznap.*” (120) ‘Bir taraftan yel uğuldayıp korkutunca, kocakarısı ihtiyarı varsa ne kadar da zordur.’

“*Oqalı ton tola ma/ **Ar-uyatın** satqanğa?*” (133) ‘Sırmalı elbise yakışır mı ar namusunu satana?’

“*Oı da esep bola ma/ **Ar-abıyur** tapqanğa?*” (134) ‘Bu da hesaba katılır mı hiç şeref ve haysiyet bulana.’

“***Jan-jağınan** kürkirep./ Quyıp jatsa aqqan sel*” (143) ‘Her taraftan gürültüyle akıp dursa akan sel.’

“*Tüzüw kel, **qıysıq-qıyır**, qırın kelmey.*” (145) ‘Eğri büğrü, yanlamasına gelmeden, düzgün gel.’

“*Seni körsem, /**Läm-miym** dep/ Bir söz aytar/ Xal joq.*” (155) ‘Seni görünce lam mim diyecek (ağzımı açacak), tek kelime edecek hâl yok.’

“***Jan-januwar**, adamzat antalasa./ Ata-anaday eljirer künniñ közi.*” (170) ‘Canlılar ve insanlar etrafı kuşatınca anne baba gibi ışıldar güneşin gözü.’

“*Jazğa jaqsı kiyiner **qız-kelinşek**,/ Jer jüzine öñ berer gül báyşeşek.*” (171) ‘Yazın kızlar gelinler güzel giyinir, güller, çiçekler yeryüzüne renk verir.’

“*Sonda da köñli tım-aq toq./ **Jayqay-qayqan** äwresi.*” (182) ‘O zaman da gönlü tamamen toktur, salınarak kasılarak yürümektir meşgalesi.’

“***Jeyde-dambal** aq, sañnan, jarğaq şalbar.*” (214) ‘Don gömlek beyaz, kalın kumaştan, deri pantolon.’

“*Qılasıñ **jer-jiyhandı** bir-aq uwıs.*” (227) ‘Dünyayı cihanı tek avucuna alırsın.’

“*Muñdı, şerli, **joq-jitik**,/ Añsap aldın kernepti.*” (229) ‘Bunalmışlar, üzgünler, yok yoksullar, özleyerek önünde neşelenmişti.’

“*Tul boyıñ **uyat-ar** ediñ./ Eskerip istep, oylağan.*” (231) ‘Bütün bedeninde utanma ve namus idin, dikkatle düşünerek hareket ederdin.’

“***Sän-saltanat** jubantpas jas jürekti.*” (251) ‘Zarafet şatafat avutmaz genç yüreği.’

“Kökpenbek temir kiygen önkey batır/ Tarttırıp jöneledi **sırnay-kerney.**” (313) ‘Kökpenbek tepeden tırnağa demir zırh giymiş bir batur, zurna ve borazan çaldırarak yönelmiş.’

“Düniyede **ğizzat-xürmet** almaq үшін sıylı bolmaq үшін, qajı bolmaq үшін...” (466) ‘Dünyada izzet hürmet sahibi olmak için, saygın olmak için, hacı olmak için...’

“Jaqsı bilgendi jorğalıqpenen köñilin alsam eken degen nadan äke-şeşesin, **ağayın-jurtın**, dinin, adamşılığın jawrınnan bir qaqqanğa satadı.” (458) ‘İyi bilen kişinin gönlünü söz ustalığı ile alsam keşke diyen insan babasını annesini, akrabalarını yurdunu, dinini, insanlığını beş kuruşa satar.’

“Endi **uri-zalım**, sum-surqıya özderi de tıñdamaydı.” (446) ‘Şimdi hırsız zalim, uğursuz sevimsiz, kendileri de dinlemiyor.’

2.1.4. Anlamı Bağımsız İki Kelimenin Tekrarıyla Kurulan İkilemeler

Bu ikilemeleri kuran kelimeler arasında herhangi eş anlamlılık, zıt anlamlılık, benzer anlamlılık gibi bir anlam ilgisi yoktur. Bu kelimeler birbirlerini *ana baba*, *sakal bıyık* örneklerinde olduğu gibi çeşitli açılardan sınırlamaktadır. Bununla birlikte kelimeler arasında *canı dini* örneğinde olduğu gibi bir sınırlama anlamının olmadığını da görmek mümkündür.

Bu ikilemeler Kazak Türkçesi gramerlerinde *qosarlama qos sözder* (çift ikilemeler-zıt/farklı anlamlı ikilemeler) başlığı altında, sınırdaş ikilemeler (*uştas qos sözder*) terimiyle incelenmektedir.

Bu ikilemelere Abay’ın eserlerinde sıklıkla rastlamak mümkündür. Bu ikilemeleri bağımsız anlamlı iki ismin tekrarıyla kurulan ikilemeler ve sayı isimlerinin tekrarıyla kurulan ikilemeler olarak iki grupta incelemek mümkündür.

2.1.4.1. Bağımsız Anlamlı İki İsmi Tekrarıyla Kurulan İkilemeler

Bu ikilemeler birbirinden anlamca bağımsız iki kelimenin tekrarıyla kurulan ikilemelerdir. Bu örneklerin içinde bazen üçleme denebilecek öbekler de görülmektedir.

Örnekler

“Aq kiyimdi, deneli, aq saqaldı,/ **Soqır-mılqaw** tanımas tiri jandı.” (123) ‘Ak elbiseli, yapılı, aksakallı, kör de sağır da insanı tanımaz.’

“**Üsti-bası** aq qıraw, tüsi suwıq,/ **Basqan** jeri sıyqırlap, kelip qaldı.” (123) ‘Üstü başı bembeyaz kırağı, rengi soluk, bastığı yeri büyüleyerek geldi.’

“**Beti-qolı** dombıǵıp üsik şaldı.” (123) ‘Eli yüzü kabardı, ayaz vurdu.’

“**Wağalaykümesselam**, /**Bolis**, **mal-jan** aman ba?” (124) ‘Ve aleyküm selam, Yöneticim, malınız, canınız sağ mı?’

“Oyaz joqta etpeymın,/ **Käkir-şükir**, **kör-jerdi** / Payda körıp etpeymın.” (130) ‘İlçe yoksa yapmayacağım, saçma sapan ufak tefek şeylerin peşine fayda bekleyerek gitmeyeceğim.’

“**Nurun-sırın** körüwge/ **Kökireginde** bolsın köz.” (135) ‘Nurunu, sırrını görmesi için sinesinde göz olsun.’

“**Bası-közi, qan bop**” (140) ‘Başı gözü kan olmuş.’

“**Quwlıq, sumdıq, urlıqpen mal jıyılmas.**” (224) ‘Kurnazlık, uğursuzluk, hırsızlıkla mal toplanmaz.’

“**Sol künde ajal jetip Mustapa ölip, / Jırtıq-jetim bolmadı ol jas örim.**” (323) ‘O zamanda ecel ulaşır da Mustafa ölünce sadece öksüz ve yetim kalmadı o gencecik çocuk.’

“**Şeşesi sol kişini şaqır dedi, / Ketsin, dep üyümüzden düm-tuz tatıp.**” (325) ‘Annesi, o adamı çağır, evimizden nasibi olan yemeği yesin, dedi.’

“**Sälem-sawqat äkeldim, qoş körıp al.**” (383) ‘Küçük bir hediye getirdim, hoş gör de al.’

“**Qasında joldastarı aqsaq-soqır.**” (420) ‘Yanında arkadaşları aksak ve kör.’

“**Urı, zalım, tilemsekterdiñ azıǵın baǵıp beremin dep, qalǵan az ğana ömirimdi qor qılar jayım joq.**” (439) ‘Hırsız, zalim ve dilencilerin azıǵını bakıp vereceğim diye kalan azıcık ömrümü de zayı edecek hâlim yok.’

“**Elsiz-künsizde kezdemeni jayıp salıp, qolına kezın alıp otırǵanın ne paydası bar?**” (439) ‘Kimsenin olmadığı ıssız bir yerde değerli kumaşı yayıp ara sıra eline alıp durmanın ne faydası var?’

“**Onıñ dini, qudayı, xalqı, bilim-uyatı arı, jaqını, bäre mal.**” (446) ‘Onun dini, ilahı, halkı, bilgisi utanması hepsi mal.’

“**Qara xalıq, meniñ sonşa üyım bar, sonşa awıl-aymaǵımın soylıñdı soǵayın...**” (448) ‘Halkım, benim şu kadar evim var tüm köyümle, civarımdaki insanlarla seni destekleyeceğim...’

“**Jaqsılıq aytqanına janı-dini qumar boladı.**” (453) ‘İyilikten bahsederken canıyla diniyle heveslenir.’

“**Adam balasına jurtıqsız, kirsiz, sıpayı kiyinip häm ol kiyimin bilǵap, biljiratıp kiymey, taza kiymek durıs is.**” (453) ‘İnsanoğlu için yırtıksız, kirsiz, zarif giyinmek ve bu kıyafetini kirletmeden ıslatmadan, temiz giymek doğru bir iştir.’

“**Adam balasın qurt-qus özge xayuwandar siypatında jaratpay...**” (473) ‘İnsan evladını kurt kuş ya da başka hayvan sıfatından yaratmadan...’

“**Belgili jäwanmerttik üş xaslat birlän bolar deǵen siyddıq, käräm, ğaqıl – bul üşinden siyddıq, ğadalät bolar.**” (475) ‘Hakiki cıvanmertlik üç hasletle olur demişler: Sıddık, kerem, akıl. Bu üçünden sadakat ve adalet ortaya çıkar.’

“**Olardıñ şäkirtteriniñ köbi biraz ğarap-parsıdan til üyrense.**” (477) ‘Onların öğrencilerinin çoğu keşke biraz Arapça Farsça öğrenseler.’

2.1.4.2. Sayı İsimlerinin Tekrarıyla Kurulan ikilemeler

Sayı isimleri, Türkiye Türkçesi gramerlerinde olmasa da çağdaş Türk lehçeleri üzerine yazılan gramerlerde genellikle isimden ayrı bir sözcük türü olarak değerlendirilmektedir. Esas itibarıyla isim olan ve zamir, isim, sıfat görevleriyle kullanılan bu sözcüklerle kurulan ikilemeler, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Kazak Türkçesinde de sıklıkla

kullanılmaktadır. Delice'nin (2007, s. 83) *sayılı tekrar öbeği* dediği bu ikilemeler net bir sayının olmadığı durumlarda, yaklaşıklık bildirmek için kullanılmaktadır.

Abay'ın eserlerinde de sayı isimleri ile kurulan ikilemeleri görmek mümkündür. Bu ikilemeler Kazak Türkçesi gramerlerinde *qosarlama qos sözder* (çift ikilemeler-zıt/ farklı anlamlı ikilemeler) olarak nitelendirilmektedir.

Örnekler

“*Üş-tört jilgi ädetin/ Özine bolar jendetin.*” (138) ‘Üç dört yıllık âdetin, kendi katilin olur.’

“*Bir-eki jaqsı ryumka dayın boldı./ Joqtı bardı söyleşip sawqım salım.*” (326) ‘Oradan buradan konuşup hikâye anlatırken bir iki güzel kadeh hazır oldu.’

“*Qasında jıyırma-otız joldası bar.*” (327) ‘Yanında yirmi otuz arkadaşı var.’

“*...birli-jarım bolımsız baxas üyrense...*” (477) ‘...birkaç lüzumsuz bahis öğrenince.’

“*Bes-altı mıysız bängi külse mez bolıp.*” (145) ‘Beş altı akılsız mutlu olup gülerse.’

“*Talasıp tarqaydı./ Aqşadan tört-beske.*” (209) ‘Didişip dağılır dört beş akçe için.’

“*Qırıq-elüw qos bir jerden./ Qaytqan eken kerüwenler.*” (410) ‘Kırk elli grup bir yerden dönüyormuş kervanlar.’

2.1.5. Bir Kelimesi veya Her İki Kelimesi Anlamsız İkilemeler

Bu ikilemeler Kazak Türkçesi gramerlerinde *qosarlama qos sözder* (çift ikilemeler-zıt/ farklı anlamlı ikilemeler) içinde değerlendirilmektedir. Bu ikileme türünü oluşturan kelimelerden birincisi veya ikincisi anlamsız olabileceği gibi her iki kelime de anlamsız olabilmektedir.

Abay'ın eserlerinde bu ikilemelerin çok örneği bulunmaz.

2.1.5.1. Birinci Kelimesi Anlamsız İkilemeler

Bu ikilemeleri kuran sözcüklerden birinci kelimenin sözlüksel anlamı yoktur. Bu ikilemelerde iki kelime birlikte bir kavramı karşılar duruma gelmektedir. Aşağıda kalın olarak işaretlenen ikilemelerdeki birinci kelime anlamsız bir kelimedir.

Örnekler

“*İyigimda sizdiñ şaş/ Ayqalasıp tay-talas./ Lâzzet alsaq bolmay ma./ Köz jumuwlı köñil mas?*” (152) ‘Omuzumda sizin saçınız, cıvıldaıyıp oynaşarak, lezzet alsak olmaz mı, göz kapalı gönül sarhoş?’

“*Antın arın sawdalap/ Buttı-şattı.*” (204) ‘Sözünü, namusunu satar, saçma sapan konuşur.’

“*Arız qumar bolğandar/ Opır-topır şaň-şuqqa.*” (292) ‘Şikâyete düşkün olanlar, hıncahınç toz toprak içinde.’

“*Del-sal bolıp bəri de qayta şıqtı.*” (313) ‘Bayılayazmış bir halde hepsi tekrar çıktı.’

“*Kavkazdan şıqtı jaynap, qılıp uw-şuw.*” (383) ‘Kafkas’tan çıktı parlayarak ışıltı ışıltı.’

“*Asaw toy, tentek jıyın, opır-topır, / İsinde tüsi suwıq bir jan otr.*” (417) ‘Asi toy, şımarık kalabalık hıncahınç. İşinde soğuk yüzlü bir kişi var.’

2.1.5.2. İkinci Kelimesi Anlamsız İkilemeler

Bu ikilemelerde, ikilemeyi kuran ikinci kelime anlamsız bir kelimedir.

Örnekler

“*Alıs-jaqın qazağın bärin kördim, / Jalğız-jarım bolmasa da anda-sanda*” (81) ‘Uzak yakın bütün Kazakları gördüm, şurada burada tek tük kalmamış olsa da.’

“*Ülken kise janımda jez saldırğan, / Şappağım, dändäküwim jarq-jurq etip.*” (214) ‘Çakmağım, küçük kesem yanardönerdir. Bakır akçe konulan büyük kese yanındadır.’

“*Arız qumar bolğandar / Opır-topır şaň-şuqqa.*” (292) ‘Şikâyete düşkün olanlar, hınca hınç toz toprak içinde.’

“*Tıyanaq, senim, süyüw körmey ötti, / Alaň-julaň etipti, tentirepti.*” (387) ‘Dayanak, güven, sevgi görmeden yaşadı, tedirgindi, avareydi.’

2.1.5.3. İki Kelimesi de Anlamsız İkilemeler

Bu ikilemeleri kuran iki kelimenin de sözlüksel anlamı yoktur. Bu kelimeler bazen yansıma sözcüklerle de kurulmaktadır. Bu ikilemelerde birbirinden farklı sözcükler tekrar edilebileceği gibi aynı sözcükler de tekrar edilebilmektedir.

Örnekler

“*Boranday burq-sarq etip doldanğanda, / Altı qanat aq orda üy şayqaldı.*” (123) ‘Fırtına gibi fokurdayıp kıyamet kopardığında altı kanatlı ak saray çalkalanır.’

“*Boladı osınday qız neken-sayaq.*” (156) ‘Böyle bir kız tek tük olur.’

“*Dawılbay qızdar menen aypar-jaypar.*” (222) ‘Davılbay kızlar ile haşır neşir.’

“*Jıbir qağıp, qozğalıp, sılq-sılq külip, / Qatıñdı aldı, qıytıqsız aralastı.*” (384) ‘Kımıldayıp ayağa kalkıp rahat rahat gülerken, kadını aldı, inat etmeden müdahil oldu.’

2.1.6. İlaveli İkilemeler

Bu ikilemeler birinci kelimeye bir hece veya bir ses ilavesi ile kurulan ikilemelerdir. Bu ikilemeleri de ses ilaveli ikilemeler ve hece ilaveli ikilemeler olmak üzere iki grupta incelemek mümkündür. İlaveli ikilemeler Kazak Türkçesi gramerlerinde *qaytalama qos sözder* içinde değerlendirilmektedir.

2.1.6.1. Ses İlaveli İkilemeler

Bu ikilemeler, ikilemeyi oluşturan birinci kelimenin başına bir ses ilave edilerek tekrarlanması ile kurulur. Türkiye Türkçesinde bu ikilemelerde birinci kelimeye sadece *m* sesinin ilavesi ile kurulurken Kazak Türkçesinde kelimeye *m*, *p* ve *s* sesleri ilave edilmektedir (Isqaqov 1991, s. 109).

Abay'ın eserleri üzerinde yapılan taramada sadece *m* ve *s* seslerinin ilavesi ile yapılan ikileme örneklerine rastlanmıştır, *p* sesinin ilavesi ile yapılan ikileme örneği tespit edilememiştir.

Örnekler

“*Biraq qudaytağala qolına az-maz öner bergen qazaqtardıñ keselderi boladı.*” (465) ‘Ancak Allah u Teâla'nın yarım yamalak sanat verdiği Kazakların kusurları olur.’

“*Osı qolındağı az-muzına maqtanıp, osı da boladı dep, bayağı qazaqtıñ talapsızdığına tartıp, jayıp aladı.*” (465) ‘Bu elindeki yarım yamalak şeylerle övünür, bu da yeter, diyerek önceki Kazakların isteksizliğine verir, boş boş yatar.’

“*Eskerüwsiz bolsa da, ol quwattıñ qaysısı bolsa da joğaladı, tipti joğalmasa da, az-maz närse bolmasa, ülken eşnärsege jaramaytın boladı.*” (486) ‘Eğer dikkat edilmezse o kuvvetin hangisi olursa olsun yok olur. Tamamen yol olmasa dahi ufak tefek şeyler dışında önemli hiçbir şeye yaramaz.’

“*Ömirdegi qızığın bäre öleñmen,/ Oylasañsı bos qaqpay eleñ-seleñ.*” (117) ‘Ömürdeki eğlencenin tamamı şiir ile, boş durmadan avare avare düşünsene.’

2.1.6.2. Hece İlaveli İkilemeler

Türkiye Türkçesinde bu ikilemelerde birinci kelimenin ünlüye kadar olan kısmı alınarak bu kısmın üzerine *m*, *p*, *r*, *s* seslerinden birinin getirilmesi ile oluşan hece ilave edilir. Bu durum Kazak Türkçesi için de geçerlidir. İsaqov (1991, s. 110) Kazak Türkçesinde ilave hecenin sonuna sadece *p* sesi eklendiğini belirtir. Ancak Abay'ın eserlerinde birkaç örnekte ilave hecenin sonuna *m* sesinin eklendiği de tespit edilmiştir.

Bu ikilemelerin yapısında bazen ilave hecenin sonuna bir ünlü daha getirilerek iki hece ilaveli bir ikileme kurulumu. Bu durum *güpegündüz*, *sapasağlam* örneklerinde olduğu gibi Türkiye Türkçesinde de geçerlidir.

Bu ikilemeler Kazak Türkçesi gramerlerinde ilave heceli ikilemeler (*küşeytkiş buwındı qos sözder*) olarak adlandırılır.

Örnekler

“*Jum-jumır aq torğında moyını bar,/ Ülbiregen tamağın kün şalmaydı.*” (70) ‘Yusyuvarlak, pahalı ipek gibi boynu var. Nazik boğazını güneş yakmaz.’

“*Tep-tegis jurttıñ bäre boldı alarman.*” (75) ‘Halkın hepsi büsbütün alıcı oldu.’

“*Bir arşöpke şapanı sonday şap-şaq.*” (83) ‘Bir ölçülü kaftanı, öylesine biçimli.’

“*Qolında bir sabaw bar ol dağı ap-paq.*” (83) ‘Elinde bir çubuk var o dahi bembeyaz.’

“*Tiri jañğa qurbı bop jap-jasında-aq./Qaljındamaq, qasınbaq, ırjañdamaq.*” (83) ‘Diri can için gencecik yaşında arkadaşlı olur, şakalaşmak, kaşınmak, gülümsemek.’

“*Önimsiz iske şep-şeber,/ Maydanğa tüspey nesi öner?*” (181) ‘Verimsiz işlerde çok mahir, meydana inmezse bunun nesi hünerdir?’

“*Boldıñ aqır tap-taqır.*” (204) ‘Sonunda oldun tamtakır.’

“*Miner atın kiyimin ip-iqşam qıp.*” (225) ‘Bineceği atı, elbisesini derlitoplu yaparak.’

“*Bir körmege tüp-tütti/ Qazanı men qalbanı.*” (285) ‘Bir kere görünce taptaplı, kazanı ile ağırlaması.’

“*Keyde uyalşaq, tömenşik, keyde tip-tik.*” (340) ‘Bazen utangaç, alçak gönüllü bazen de dimdik.’

“*Jap-jana kişi bolıp tük bilmegen,/ Qaljıñın bildirtpeydi “qalay” degen.*” (340) ‘Hiçbir şey bilmeyen yepyeni bir insan olduğundan, nasıl yani, dedirten bir şaka bile yapmazdı.’

“*Japa-jalgız bilimnen baq şıqpaydı.*” (386) ‘Sadece bilimle mutluluk olmaz.’

“*Kavkazğa bir qap-qara bult mindi.*” (389) ‘Kafkas’a kapkara bir bulut çöktü.’

“*Oyana kelse dap-dayın,/ Qayırşı boluw, qap saluw.*” (390) ‘Uyandığında tamamen hazırdır, dilenci olmak, çuval açmak.’

“*Qoy jadır, qoyşı tıñdap turdı elbirep,/ Közine qıp-qızıl bop jas möldirep.*” (395) ‘Koyun yatıyor, çoban dinlerken duygulandı, kıpkızıl olmuş gözünde yaş ışıldıyor.’

“*Oyanbay qayran jurt,/ Uyalmay qal jum-jurt!*” (273) ‘Zavallı halk, uyanmadan, utanmadan sessizce kal.’

“*Topa-torsağ bul sözdi aytqanıñ joq.*” (319) ‘Bu sözü boş boşuna söylemedim.’

2.1.7. Kelimenin İlk Ünlü Sesinin Değiştirilmesi ile Kurulan İkilemeler

Bu ikilemelerde birinci kelimenin ilk ünlü sesi genellikle dar yuvarlak bir ünlüye dönüştürülür. Tespit edilen bir örnekte ünlü, geniş yuvarlak ünlüye dönüşmüştür. Bu ikilemelere benzer ikilemeleri Türkiye Türkçesi ağızlarında görmek de mümkündür. Örneğin: *çalar mular, polüs mülüs, çalışma muluşma* vb. (Sivri, 2020, s. 117).

Bu ikilemeler Kazak Türkçesi gramerlerinde *qaytalama qos sözder* (tekrara dayalı ikilemeler-aynen/ pekiştirmeli ikilemeler) içinde ele alınmaktadır.

Kazak Türkçesinde art damaksıl (q) ve ön damaksıl (k) olmak üzere iki *k* ünsüzü bulunduğu için bu ikilemelerde bazen q>k değişmesi de meydana gelebilmektedir.

Örnekler

“*Kerim tolğap tawısar qañğır-küñgir.*” (254) ‘Muhteşem çevirir, gümbür gümbür bitirir.’

“*Tüspey jür me kördiñ be,/ Jalañ-julañ, taq-tuqqa*” (292) ‘Eğri büğrü yollara hayhuya düşmeden yaşar mı, gördün mü?’

“*Kün şıwaqqa jılınar qalt-qult etip,/ Odan ğıybrat alar jan bölek-ti.*” (382) ‘Gün ışıkla aydınlanır titreyerek, bundan ibret alan insan başkadır.’

“*...köz körgende üke-üke deşip, şığıp ketse, qızın boqtasqan, sart-surt degen osı dep.*” (440) ‘...görüştünce efendim, babam diyen, çıkıp gidince kızına söven sart-surt denilen budur diyerek.’

“*Ne körse soğan talpınıp, jaltır-jultır etken bolsa oğan qızığıp, awzına salıp, dâmin tatıp qarap, tamağına betine basıp qarap...*” (444) ‘Ne görse ona yönelir, parıl parıl ederse ona ilgi duyar, ağzına atar, boğazına, yüzüne sürer...’

“*Hay-hoy menen, maqtanmenen qawımdı adastırıp bitiredi.*” (477) ‘Hay huy ile, övünme ile kavmi saptırıp bitirir.’

“*Jarq-jurq etip ekewi ayqasadı, / Jeke batır şıqqanday qan maydanğa.*” (68) ‘İkisi çatır çutur ederek kanlı savaşa çıkmış bir yiğit gibi savaşmaya başlar.’

2.2. Görev Bakımından İkilemeler

İkilemeler, cümlede farklı görevlerde kullanılabilir. Cümledeki kullanımına göre ikilemeler isim, sıfat, zarf görevlerini yerine getirebilir.

2.2.1. İkilemelerin İsim Olarak Kullanımı

İkilemeler cümlede isim görevi görebilir. İkilemelerin bu görevde kullanımına Abay’ın şiirlerinde ve nesirlerinde sıklıkla rastlamak mümkündür.

Örnekler

“*Äweli bilim-ğulum tabılsa, onday-munday iske jaratar edim...*” (464) ‘Öncelikle ilme ulaşınca şöyle şöyle işlere kullanır idim...’

“*Jüris-turis süytse de jas jigittay, / Quwatına taramas şal dep aytqan.*” (420) ‘Oturması kalkması böyle olsa da genç delikanlı gibi, ona ihtiyar diyen gücünü kabullenemez.’

“*Endigi jurt ata-babalarımızdıñ mindi isin bir-birlep tastap kelemiz.*” (481-482) ‘Bugünkü halkımız olarak biz, ceddimizin eksik işlerini birer birer terk ediyoruz.’

“*Öziñ ülken qılığın bala-şağa.*” (290) ‘Sen büyüksün, davranışların çoluk çocuk.’

“*Jas ömir altın-kümis jarqıldığan.*” (355) ‘Genç ömür ışıldayan altın ve gümüştür.’

“*İyman degen alla tabaraqa watağalanıñ şariksiz, gayıpsız, birliğine-barlığına wa här türli bizge payğambarımız sallahuw ğaleyhiy wäselläm arqılı jibergen jarlığına, bildirgenine moyın sunıp inanmak.*” (450). ‘İman, Allah Tebareke ve Teâla’nın ortaksız ve şüphesiz birliğine, varlığına ve bize Peygamberimiz sallallahu aleyhi vesellem aracılığıyla gönderdiği her türlü emrine, bildirdiğine boyun eğip inanmaktır.’

2.2.2. İkilemelerin Sıfat Olarak Kullanımı

İkilemeler bazen bir varlığı nitelemekte veya belirtmektedir. Abay’ın eserlerinde ikilemelerin niteleme ve belirtme sıfatı olarak kullanımına rastlamak mümkündür.

Örnekler

“*Qaytip qızıq köremiñ, / Äwre-sarsay künimnen?*” (198) ‘Nasıl bir eğlence görürüm zahmetlerle dolu günümden?’

“*Köñilge şek-şübheli oy almaymın.*” (227) ‘Gönle şüpheli düşünce sokmuyorum.’

“*Kavkazğa bir kap-qara bult mindi.*” (389) ‘Kafkas’a kapkara bir bulut çöktü.’

“*Bir-eki jaqsı ryumka dayın boldı./ Joqtı bardı söyleşip sawqım salım.*” (326) ‘Oradan buradan konuşup hikâye anlatırken bir iki güzel kadeh hazır oldu.’

2.2.3. İkilemelerin Zarf Olarak Kullanımı

Abay’ın eserlerinde ikilemelere yer yer zarf göreviyle rastlamak mümkündür. Bu durumda ikilemeler, fiilleri, fiilimsileri, zarfları, sıfatları ve isimleri çeşitli açılardan sınırlandırır. Özellikle zarf-fiil eki ile kurulan ikilemelerin tamamı cümlede zarf göreviyle kullanılmaktadır. Diğer yapıdaki ikilemelerin de zarf olarak kullanıldığını görmek mümkündür.

Örnekler

“*Suraydı dawıl küni-tüni.*” (412) ‘Gece gündüz fırtına istiyor.’

“*Xalıqtıñ atı kerek qoy./ Ya maqtawğa-boqtawğa.*” (287) ‘Halkın adı gereklidir, övmeye veya sövmeye.’

“*Jaqsı-jaman körgeñin./ Oylay berseñ uw eken.*” (196) ‘İyi kötü gördüklerinin hepsi düşünürsen zehir imiş.’

“*Ädiletsiz, aqılsız, arsızdardı/ Köre-tura köñilde tıñıstıq qalmas.*” (318) ‘Adaletsizleri, akılsızları, arsızları göre göre gönülde huzur kalmaz.’

“*Jüre-jüre bir elsiz şölge tüsti.*” (312) ‘Gide gide bir ıssız çöle düştü.’

“*Jırtañ-tırtañ qızıldan şığadı erek.*” (87) ‘Yerli yersiz gülümser.’

“*Mütäkällimin mantikin./ Beker-bosqa ezedür.*” (266) ‘Mütekellimin mantığını boşu boşuna tekrarla.’

“*Qalın ağaş japırağı/ Sıbırlasıp özdi-özi.*” (126) ‘Sık ağaçların yaprakları kendi kendine fısıldaşır.’

“*Jüregim soqpa kel toqta./ Jas keler közge jür-jürlep.*” (301) ‘Yüreğim atma, gel dur artık, göze akın akın yaş gelir.’

“*Japa-jalgız bilimnen baq şıqpaydı.*” (386) ‘Sadece bilimle mutluluk olmaz.’

Sonuç

Abay, Kazak Türkçesinin yazı dili olması sürecinin mihenk taşlarından biridir. Çok geniş bir edebî geleneğe hâkim olan Abay, şiirlerinde ve nesirlerinde kullandığı dille yüzyıllar boyunca Türkistan’da sözlü olarak kullanılan Kazak lehçesinin yazı dili olmasına büyük hizmet etmiştir.

Abay’ın eserlerinde Çağatay Türkçesinden Kazak Türkçesine geçiş döneminin bütün izlerini görmek mümkündür. Hem fonetik olarak hem de morfolojik olarak Kazak Türkçesi literatüründe *kitabiy til* ‘kitabi dil, edebî yazı dili’ olarak adlandırılan dilin özelliklerini Abay’ın eserlerinde görmek mümkündür.

Abay, eserlerinde dili canlı olarak kullanmıştır. Sıfatlar, zarflar, edatlar, isimler, fiiller, fiilimsiler, sadece kullanılmış olmak için kullanılmamış, üsluba, anlatıma renk ve canlılık

katmak, anlatılmak isteneni özlü olarak anlatmak için yerli yerinde kullanılmıştır. Anlatıma canlılık katmak için kullanılan unsurlardan biri de ikilemelerdir.

Kazak Türkçesi gramerlerinde *qos sözder* olarak isimlendirilen ikilemeler, bu gramerlerde ana hatlarıyla *qosarlama qos sözder* ve *qaytalama qos sözder* olarak tasnif edilmiştir. Bu ikilemeler kendi içinde de tasnife tabi tutulmuştur. Abay'ın eserlerinde bu sınıflandırmalarda gösterilen ikilemelerin tümüne dair örnekleri bulmak mümkündür.

Yakın anlamlı sözcüklerle kurulan ikilemeler, zıt anlamlı sözcüklerle kurulan ikilemeler ve bağımsız anlamlı iki ismin tekrarıyla kurulan ikilemeler Abay'ın eserlerinde en çok görülen ikileme türleridir. Farsça kaideye göre kurulan ikilemeler ise, tek örneğinin bulunmasından anlaşılacağı üzere, en az kullanılan ikilemedir.

Abay'ın eserlerinde görülen ikilemelerin büyük bir çoğunluğu Türkçe kelimelerden kurulan ikilemelerdir. Ancak *şek-şübhe*, *jani-dini*, *jan-januwar*, *dos-jarıñ* gibi ikilemelerde Arapça ve Farsça unsurlara; *bala-şağa* ikilemesindeki *şağa* 'uaraa' (Lessing, 2003, s. 252) kelimesi gibi Moğolca unsurlara rastlamak mümkündür. Bu unsurlar Kazak Türkçesi için yabancı unsurlar değildir. Kazak Türkçesine yerleşmiş, halkın bildiği ve kullandığı kelimelerdir. Abay'ın özellikle dinî konuları anlattığı Kara Sözler'de şiirlere göre biraz daha ağır bir dil kullandığını gözlemlemek mümkündür. Abay, bu Kara Sözler'de *dänel-ispät* 'delil ispat', *molda* 'molla', *sopı* 'sofu', *şeyit* 'şehit' gibi Arapça kelimelerden kurulan ikileme ve üçlemeleri, diğer eserlere nazaran, daha fazla kullanmıştır.

Kazak Türkçesi gramerleri hece ilaveli ikilemelerde ilave hecenin sonuna sadece *p* ünsüzünün geldiğini belirtmiştir. Ancak *jum-jumır* 'yusuvarlak' örneğinde olduğu gibi Abay'ın eserlerinde ilave hecenin sonuna *m* ünsüzünün eklendiği ikilemeleri de görmek mümkündür.

Eserlerinde görülen ikilemeler, Abay'ın dile ne kadar hâkim olduğunun göstergelerinden biridir.

Kaynakça

AĞAKAY, M. A. (1953a). Dilbilgisi Konuları: İkizlemeler Üzerine-I. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, II/16, 189-191.

AĞAKAY, M. A. (1953b). Dilbilgisi Konuları: İkizlemeler Üzerine-II. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, II/17, 268-271.

AKSAN, D. (2009). *Anlambilim*. İstanbul: Engin Yayınları.

AŞA, H. E. (1997). İbrahim Abay Kunanbayoğlu'nun Edebî Çehresi. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 27, 47-60.

ATMACA, E., KRAL, Ö.F. (2015). Kazak Türkçesindeki İkilemelerin Sınıflandırılması. *TEKE Dergisi*. 4/1. 194-213.

AYAN, E. (2017). *Bir Devrin Aynası Abay ve Kara Sözler*. Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.

- ÄBUWXANOV, Ğ. ve ESİMBEKOV, N. (2012). *Qazaq Tili Leksika, Fonetika, Morfologiya men Sintaksis*. Almatı: ?.
- ÄWEZOV, M. (1995). *Abay Qunanbayev*. Almatı: Sanat.
- BANGUOĞLU, T. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- BAYTURSINULI, A. (2005). Til qural. A. İsimakova (Ed.), *Ahmet Baytursınulı Bes Tomdıq Şıǵarmalar İtynaǵı – III* içinde (s. 29-70). Almatı: Alaş Yayınları.
- BİLGEGİL, K. (2009). *Türkçe Dilbilgisi*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- DELİCE, H. İ. (2009). *Türkçe Sözdizimi*. İstanbul: Kitabevi.
- EGEWBAYEV, A. Q., QABDOLOV, Z. Q., QIYRABAYEV, S. S., KÄKİŞEV, T. K., QASQABASOV, S. A., ISMAĞULOV, J. (2006). *Qazaq Ädebiyetiniñ Tariyxı 5-Tom*. Almatı: Qazaqparat Baspası.
- ERGİN, M. (2009). *Türkçe Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım.
- GENCAN, T. N. (1971). *Dilbilgisi*. İstanbul: Fen Fakültesi Basımevi.
- ISQAQOV, A. (1991). *Qazirgi Qazaq Tili Morfologiya*. Almatı: Ana Tili Yayınları.
- JANPEYİSOV, E., HUSAYIN, K., JÜNİSBEK, Ä., ORALBAYEVA, N. İSAYEV, S., AYĞABILULI, A. (...) WÄLİYEV, N. (2002). *Qazaq Grammatikası*. Astana: Qazaq Respublikası Mädeniyet, Aqparat jäne Kelisim Ministrliǵı.
- JİYRENŞIYN, Ä. (Ed.) (1961). *Abay Şıǵarmalarınñ Bir Tomdıq Toliq Jıynaǵı*. Almatı: Qazmem Körkemedebiyet Baspası.
- KARAAĞAÇ, G. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- KORKMAZ, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüǵü*. Ankara: TDK Yayınları.
- LESSİNG, F. D. (2003). *Moǵolca-Türkçe Sözlük-I*. Günay Karaağaç (Çev.). Ankara: TDK Yayınları.
- SALQINBAY, A. B. (2020). *Qazaq Tili: Sözdik Quram. Sözjasam*. Almatı: Qazaq Universiteti.
- SIZDIQOVA, R. (2014). *Abay Şıǵarmalarınñ Tili*. Almatı: El-Şejire.
- SİVRİ, Ö. (2020). *Türkiye Türkçesi Aǵızlarında Aǵızlarında İkilemeler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- TUNA, O. N. (1983). Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1982-1983, 163-228.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- UYGUN, H. (2007). *Kazak Türkçesindeki İkilemelerin Türkiye Türkçesindeki İkilemeler İle Karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Pamukkale Üniversitesi, Denizli.